

Projektet Saltskutan och Anna Maria

text: Susanne Rönnby

foto och teckningar: P A Pettersson

Ända sedan flöjtskeppet Anna Maria brann och förliste en vinterdag 1709 har hon legat på botten utanför Dalarö. Under århundradena glömdes hennes namn och spännade historia bort.

Men idag är det gamla skeppet åter identifierat och vraket är dessutom ett av stockholmstraktens populäraste dykmål.

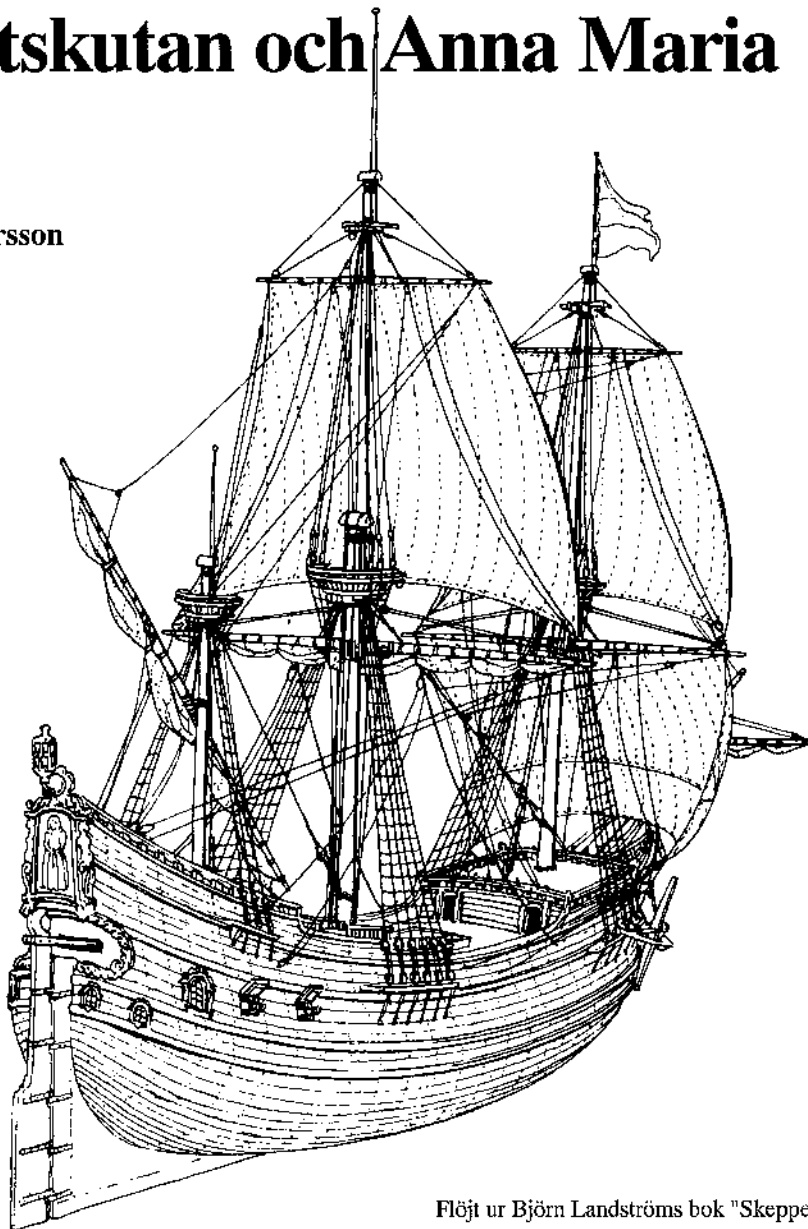
Marinarkeologiskt projekt

Sommaren 1984 påbörjade en grupp sportdykare och arkeologstuderande undersökningen av Saltskutan, som då ansågs vara en pråm från 1800-talet.

Redan på ett tidigt stadium uppstod misstankar att det kunde röra sig om en skeppstyp från en helt annan tidsepok. Framträdde så småningom bilden av ett stort handelsfartyg, 38 meter långt och 8 meter brett. Det var kravellbyggt av ek, kraftigt brandskadat i aktern och lastat med tusentals furuplankor.

Fynden från vraket samt en skeppsbyggnadsteknisk datering pekade mot sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal. Själva fartygskonstruktionen tydde på att det skulle kunna vara en holländsk flöjt.

Ett fullastat fartyg som sjunker under dramatiska förhållandena utanför en känd hamn bör lämna spår efter sig i skriftliga material. Dokumen-

Flöjt ur Björn Landströms bok "Skeppet"

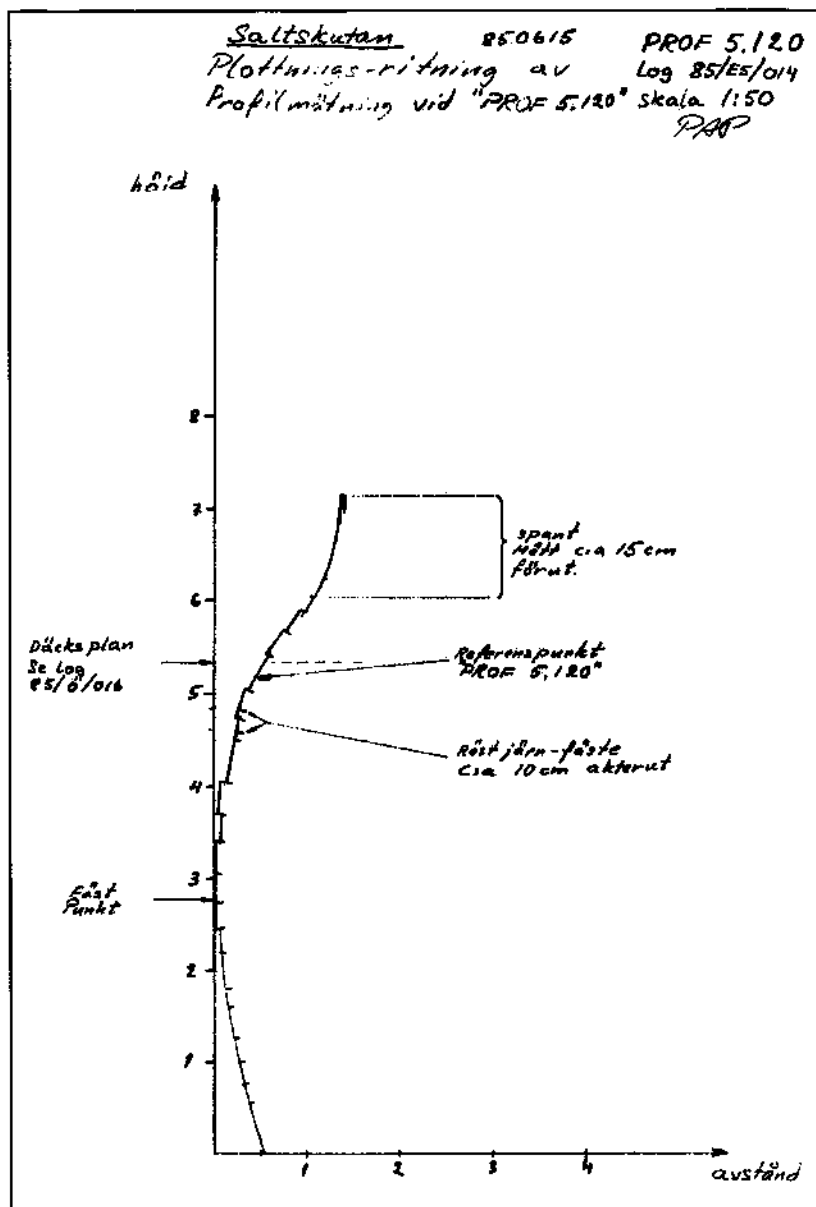
tationsarbetet fortsatte därför under 1985 och 1986 med målsättning att försöka identifiera vraket. Viktiga ledtrådar var branden ombord samt att avverkningstiden för furuplankorna kunde bestämmas genom dendrokronologi till 1705-1708.

Dessa uppgifter stämde mycket bra med dokument som berättade att ett flöjtskepp med namnet Anna Maria förlist efter en brand utanför Dalarö år 1709. Saltskutan var därmed identifierad som Anna Maria och en spännande historia kunde återberättas.

Anna Marias öden

I arkiven åtarfanns många uppgifter om skeppets resor, öden och äventyr mellan åren 1694-1708. Hon byggdes ursprungligen i Amsterdam på uppdrag av svenska redare. Under årtiondena runt sekelskiftet 1700 segalde hon flera gånger fram och tillbaks mellan Östersjön och sydliga farvatten bla medelhavet. Vid en av dessa resor blev hon attackerad av turkiska pirater. Men besättnigen försvarade sig tappert och drev sjörövarna på flykten.

På senhösten år 1708 lämnade Anna Maria Stockholm

Utplottade resultatet av profilmätning vid toptimmen akter om kanonporten på styrbordssidan.

för att transportera järn, koppar, 848 tolfte furuplank och sparrar till Lissabon. Vintern 1708-09 var mycket sträng. Ett halvt dussin fartyg, däribland Anna Maria, stoppades av den tidiga kylan och tvingades att gå i vinterläge i Dalarö. Av den 25 man starka besättningen lämnades 5 man kvar för att vakta fartyget under vintern.

Den ödesdigra dagen

Den 6 februari 1709 började helt normalt. På morgonen hade man hållit den sedvanliga morgonbönen och därefter gjort

upp eld i kabyssen för att kunna koka strömming och värma upp gröt till frukosten. Under eftermiddagen hade matrosen Philip Bewe ordnat middag ombord på Anna Maria för bekanta på de andra skeppen. Han bjöd på kokt kött samt hade skickat efter "ett quarter bränvijn" samt fem stycken skorpor.

Efter måltiden satte sig Philip Bewe och hand gäster ner i godan ro för att raka varandra och röka tobak. Därefter gick de i land till "besökarens Åmans Enkja" som bodde två muskötskott från hamnen.

Anna Marias övriga fyra besättningsmän som inte haft råd att delta i middagen kom då tillbaka och åt en enkel måltid bestående av stockfisk. Efter som skeppsdrickat var fruset ombord begav sig männen snart iväg till krogen. Det sista skeppspojken gjorde var att sopa aska över glöden.

Efter någon timme stördes de i drickandet av att vakthavande i hamnen slog larm. Anna Maria brann och kraftig rök vällde ut ur bakre luckan och kabyssens rökhatt. Tydligt hade vedförrådet mellan kabyss och mesanmast fattat eld.

Trots tappra försök att släcka elden sjönk fartyget efter ett tag ner genom isen med ett "hiskeligt fräsande".

Vid den efterföljande rätttegången begärde redarna att båtsmännen inte skulle dömas till något straff som kunde "lända till nesa och vanheder". Men de skulle "dock icke alldeles blifwa onäpste, utan plichta med fängelse med watten och bröd eller annat dylikt". Rätten bestämde sig för att följa denna begäran.

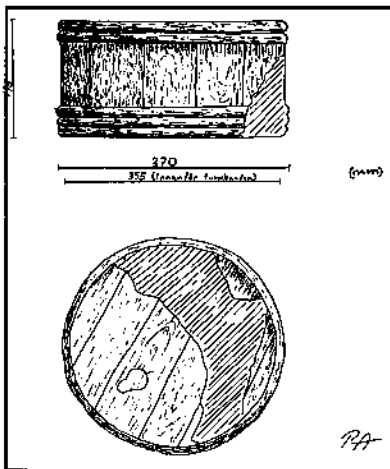
Anna Maria idag

Sedan identifieringen blev klar har efter tillstånd från antikvariska myndigheter en mindre utgrävning utförts i aktern på skeppet. Arbetet leddes av arkeologiskt utbildade dykare och målsättningen var att bärga prov av lasten för teknisk analys. Några välbevarade laggkärll av trä innehållande stålstavlar frilades och plockade upp.

Projektgruppens målsättning var inte att bärga lösa föremål. Men i samband med friläggningen av tunnorna på-

träffades även andra fynd som tex keramikkoppar, kritpipor, metallbeslag och tygrester. I de fall då de riskerade att förstöras eller försvinna omhändertogs även dessa saker. De tillvaratagna föremålen måste nu genomgå en komlicerad och kostnadskrävande konservering. Under utgrävningen dokumenterades också resterna av kabyssen och vedförrådet där branden startade.

Flöjtskeppet Anna Maria är ett intressant och spännande vrak. Det finns fortfarande mycket marin arkeologiskt dokumentation att utföra på den "gamla damen". En ordentlig skeppsteknologisk uppmätning av det unikt välbevarade skrovet återstår till exempel till stor del att utföra.

Teckningen föreställer ett litet men tungt laggkärl fyllt med "brännstål". Flera lockande kärl har öppnats i tron att det finns något spännande i dem.

Tyvärr kan vi som dykt på Anna Maria regelbundet under snart nio år konstatera att fartyget i en allt snabbare takt håller på att slitas ned. Oförsiktig dykning och ankring har bland annat gjort att topptrimmer brutits av och balkar slitits bort. Denna skadegörelse förstör viktig

Styrbordssidan. Öppningen som syns är en kanonport. Av topptrimmen som syns i bakgrunden finns endast ett kvar.

arkeologiskt information. Men förtar också dykoplevelsen på vraket för alla seriöst intresserade sportdykare.

Det gäller nog att vi alla förstår att skeppsvrak, precis som gravhögar och medeltidskyrkor, är del av vårt gemensamma kulturarv. Ingen, hur dyr båt man än har eller hur tuff dykare man än är, har rätt att förstöra detta för oss andra!

Att undersökningen av Anna Maria kom till stånd var ett direkt resultat av några sportdykares intresse för vrakdykning och marin arkeologi. Idag då intresset för "historisk dykning" är större än någonsin kan förhoppningsvis

resultaten av Saltskutanprojektet inspirera både till vettigare dykning och till att nya spännande projekt startas på andra skeppsvrak.

Referenser

Ahlström, C. "Flöjtskeppet Anna Maria från Stockholm" Sankt Eriks Årsbok. 1988

Petersen, B.M. "The dutch fluit ship Anna Maria founded in Dalarö harbour 1709" IJNA. 1987.

Dahlman, S. Kenas, J. och Petersson, P. A. "Projektet Saltskutan.

Rapport från 1989 års undersökning av flöjtskeppet Anna Maria" Stencil 1990.